

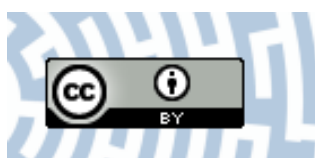

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Specyfika przekładu tekstów o tematyce wojskowej

Author: Jakub Bober

Citation style: Bober Jakub. (2020). Specyfika przekładu tekstów o tematyce wojskowej. "Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia Russologica " (T. 13 (2020), s. 174-186), doi 10.24917/16899911.13.16

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ / PRZEKŁADOZNAWSTWO

Jakub Bober

Specyfika przekładu tekstów o tematyce wojskowej

Przekład wojskowy jest dziedziną, w której występują terminy specjalistyczne stosowane również w innych dyscyplinach. Rozwój nowoczesnych technologii wyprzedza możliwości słowotwórstwa, a nowe nazewnictwo często nie nadąża, aby dostosować się do warunków języka docelowego. Terminologia wojskowa jest zbierana i umieszczana w materiałach pomocniczych, takich jak słowniki czy instrukcje wraz z opisem poszczególnych obiektów, urządzeń. Z drugiej strony, dzisiejsze terminy wielokrotnie bazują na tym, co dawno już wynaleziono. Pojazd na gąsienicach z wieżą obrotową – podobnie jak kilkadziesiąt lat temu – nazywamy *czołgiem*, jednak innowacje mają już swoje nazewnictwo i sprawiają, że w wyobrażeniach tłumacza nie pojawia się pojazd z czasów II wojny światowej, lecz nowoczesny sprzęt. Przekład wojskowy łączy, jak wspomniano, kilka dziedzin, stąd też pojawiająca się w nim leksyka ma różne pochodzenie. Są to pojedyncze wyrazy, ale także nazwy złożone sprzętu, obiektów lub operacji wojskowych. Niespecjalistyczne słownictwo przenika do działu definiującego wojsko, tworząc szeregi synonimiczne. Zadania nie ułatwia tłumaczom również to, że na język wojskowy składają się socjolekty, gwara wojskowa, żargon, terminy specjalistyczne¹. Spora część nazw związanych z wojskiem pozostaje od lat niezmienna i nadal się sprawdza w nowych warunkach – zarówno technicznych, jak i językowych. Jednym z kluczowych problemów w przekładzie rosyjsko-polskim pozostaje dopasowanie starych pojęć do nowych wytworów technicznych, a także dopasowanie nowopowstałych elementów leksykalnych do języka jako całości. W przekładzie rosyjsko-polskim widoczna jest dostępność do źródeł w języku rosyjskim (tych, które nie są objęte tajemnicą). Manewry wojskowe, zarówno te w Rosji, jak i w Polsce odbywają się z udziałem sprzętu jeszcze produkcji radzieckiej, wzbogaconego o szereg współczesnych elementów. Nazwy tych urządzeń są dostępne w Internecie. Najważniejszą cechą odróżniającą termin od innych wyrazów jest jego jednoznaczność, tzn., że w jednej dziedzinie termin powinien być tożsamy z obiektem, który określa. W przypadku nazewnictwa wojskowego tłumacz może się zetknąć z wieloznacznością i jest to charakterystyczne zarówno dla tekstów publicystycznych, jak i żargonu. W przypadku przekładu w parze polsko-rosyjskiej

¹ A. Jankowska, *Miejsce języka wojskowego wśród odmian współczesnej polszczyzny*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej” 2014, nr 2(10), s. 40.

pewnym ułatwieniem może być fakt, iż oba kraje łączą liczne kontakty i interesy, które nierzadko kończyły się konfliktami zbrojnymi. To zaś automatycznie generowało nie tyle rozwój, co interferencję językową w dziedzinie militarnej.

W niniejszym artykule przytoczono przykłady pojęć, spotykanych we współczesnych publikacjach o tematyce militarnej. Zaczepnięto je głównie z rosyjskich i polskich stron internetowych, gdzie najczęściej informowano o manewrach wojskowych lub konfliktach. W przypadku artykułów w języku rosyjskim publikowane są to głównie materiały Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej. W języku polskim wykorzystano teksty z portalu Defence24, na którym można znaleźć odpowiedniki pojęć rosyjskich związanych z uzbrojeniem oraz prowadzeniem operacji wojskowych. Istotną rolę odgrywa możliwość komunikacji z pracownikami resortu siłowego, którzy stanowią podstawowe źródło informacyjne we współpracy z dziennikarzem lub tłumaczem. Ministerstwo Obrony Narodowej Federacji Rosyjskiej ma swój rozbudowany portal, z dość obszernym wykazem pojęć związanych z wojskiem. Są one podzielone tematycznie na: wojska lądowe, powietrzne, flotę morską i wiele innych. W przypadku pary polsko-rosyjskiej powstała nisza, gdyż mniej więcej od lat siedemdziesiątych dwudziestego wieku zaniechano prac nad wyczerpującym, lub chociaż podstawowym źródłem pojęć. Z tamtego okresu pozostały nieliczne słowniki, stanowiące jedyne i cenne źródło informacji. Zagadnieniom militarnym nie poświęcano wówczas zbyt wiele uwagi. Nie oznacza to jednak, że można je uznać za nieprzydatne, wręcz przeciwnie. Ogromna liczba obiektów i elementów uzbrojenia pamiętająca czasy Układu Warszawskiego wciąż jest w użyciu, podobnie jak techniki prowadzenia działań wojennych, które będą przedmiotem analizy. Pozytywnym czynnikiem jest również obecność obszernego słownika, poświęconego zagadnieniom Rosja–NATO z 2001 roku jednak tylko w wersji angielsko-rosyjskiej.

Badając ten dość szeroki temat, warto zacząć od podstawowego problemu – zdefiniowania terminu wojskowego. Niektórzy badacze rosyjscy jak, na przykład, W.N. Szewczuk proponują następującą definicję:

Jest to stała jednostka o nominacji analitycznej bądź syntetycznej, utrwalona za odpowiednim pojęciem w systemie funkcjonalnym określonej sfery dziedziny wojskowej w znaczeniu reglamentowanym jego definicją².

Natomiast, G.M. Strielkovskij dodaje:

Jeżeli ograniczymy się wyłącznie do kwestii i spraw wojskowych, musimy przyznać, że w tej obszernej dziedzinie istnieje wiele działów, które należy rozpatrywać jako liczne samodzielne dziedziny wiedzy lub działalności. Dlatego też nie można mówić o ogólnym pojęciu, jakim jest „termin wojskowy”, należy odróżniać terminy taktyczne, organizacyjne, wojskowo-techniczne, terminy, powiązane z różnego rodzaju wojskami oraz rodzajami sił zbrojnych itd. Jako całość są to rozmaite dziedziny wiedzy o wojsku, każda z nich posiada charakterystyczną terminologię. W ramach każdej z tych dziedzin, znaczenie terminu jest dość jednoznaczne³.

² См. В.Н. Шевчук, *Военно-терминологическая система в статистике и динамике*, Москва 1985, s. 89.

³ См. Г.М. Стрелковский, *Теория и практика военного перевода. Немецкий язык*, Воениздат, Москва 1979, s. 83.

Analizę materiału rozpocznę od nazewnictwa współczesnego, które nie nasuwa większych wątpliwości w przekładzie. *Bezzałogowy statek powietrzny* lub *bezzałogowy system powietrzny* lub też po prostu *dron* znajduje swoje odzwierciedlenie w języku rosyjskim jako *беспилотный летательный аппарат*. Przyjęły się, jako krótsze i wygodniejsze w użyciu, nazwy *bezzałogowiec* oraz *беспилотник*. Nie pozostawia także wątpliwości w tłumaczeniu skrótowiec *БТР (бронетранспортер)*, czyli *transporter opancerzony*, gdyż jest to forma uzbrojenia używana niemal w każdej armii. Powszechnie stosowanym sformułowaniem w języku rosyjskim jest *условный противник*. Naturalnym ekwiwalentem wydaje się tutaj *umowny przeciwnik* lub *umowny nieprzyjaciel*, jednak po wpisaniu tego terminu do przeglądarki internetowej pojawia się wykaz artykułów dotyczących głównie Rosji

Niektóre z przykładów posiadają pole semantyczne, wykraczające poza obszar, związany z tematem wojskowym. Pojęcia takie często nie posiadają ekwiwalentu w języku docelowym. Toteż niełatwo je znaleźć w ogólnodostępnych materiałach źródłowych. Jak już wspomniano, najpowszechniejsze są publikacje pojawiające się w sieci. Najczęściej są to artykuły informujące o powstaniu czegoś nowego, bądź o operacjach z użyciem dopiero co wprowadzonego sprzętu. Nazwy zarówno elementów uzbrojenia, jak i wykorzystywanej metody ich użycia. Podaje się w szczególności, gdy teksty mają podkreślać przewagę nad techniką przeciwnika (najczęściej NATO).

Wyrażenie *штатный режим* w źródłach rosyjskojęzycznych jest używane dość powszechnie: *В Подмоскowie „танковая карусель” из 100 танков прошла в штатном режиме*⁴. Jest to zwrot, który nie ma ustalonego ekwiwalentu w języku polskim. Dodatkowa trudność spowodowana jest faktem, że występuje on nie tylko tekstach związanych z wojskiem, co można zilustrować następującym przykładem: „В июне, с улучшением ледовой обстановки в Беринговом море и открытием навигации, маяк переходит в *штатный режим* работы”⁵.

Единица боевой техники to klasyczny przykład terminu wojskowego wieloskładnikowego powszechnie używanego w tekstach rosyjskich. Chodzi oczywiście o jednostkę (jedną lub więcej sztuk sprzętu). Nie wywołuje on wątpliwości co do zrozumienia, jednak przekład dosłowny mógłby zaburzyć jego właściwe znaczenie – *jednostka sprzętu bojowego*. Po pierwsze dlatego, że leksem *jednostka* jest używany w stosunku do struktury i podziału wojska – *jednostka wojskowa* (JW) (ros. *Войсковая часть*, rzadziej *войсковая единица*). Po drugie – zarówno polska jednostka wojskowa, jak i *единица боевой техники* zakorzeniły się w obu językach na tyle, że polski termin tłumaczony dosłownie brzmi co najmniej dwuznacznie. W takiej postaci naruszy on odbiór w języku docelowym, co odbije się na całej konstrukcji tekstu. Można to zobrazować następującym przykładem:

⁴ Красная весна, В Подмоскowie „танковая карусель” из 100 танков прошла в штатном режиме, <https://rossaprimavera.ru/news/47869571> [dostęp: 18.06.2020].

⁵ Министерство обороны Российской Федерации, Первым Новым год в ВМФ России встретит маяк „Русская Кошка” на Чукотке, https://structure.mil.ru/mission/fight_against_terrorism/news/more.htm?id=12156891@egNews [dostęp: 18.06.2020].

В мероприятиях боевой подготовки на нескольких полигонах принимали участие более 500 военнослужащих, было задействовано свыше 200 единиц боевой техники артиллерийских и ракетных частей корпуса...⁶.

(W całym przedsięwzięciu przygotowani bojowych na kilku poligonach brało udział ponad 500 żołnierzy, zaangażowano ponad 200 różnego rodzaju pojazdów oraz innych elementów uzbrojenia artyleryjskich i raketowych jednostek korpusu...)

Wątpliwości mogą budzić również niektóre stopnie wojskowe, zapożyczone z języka francuskiego, w językach angielskim i niemieckim brzmi podobnie. W powszechnie dostępnych źródłach internetowych spotykamy polski ekwiwalent stopnia *лейтенант* – *lejtnant* z komentarzem, że jest to stopień wojskowy w armii rosyjskiej. W materiałach prasowych można spotkać dwuskładnikowe wyrażenie *молодой лейтенант*⁷.

Место постоянной дислокации (miejsce/punkt stałego rozmieszczenia) to przykład terminu wieloskładnikowego, z których termin czysto wojskowy to *дислокация (rozmieszczenie)*. W praktyce stosuje się całe wyrażenie, ale w takiej postaci występuje ono wyłącznie w języku rosyjskim. Istnieją dwie eksplikacje tego terminu (*пункт постоянной дислокации*):

Охраняемый участок местности, оборудованный стационарными зданиями и сооружениями, предназначенными для размещения личного состава частей (подразделений), органов управления ими, а также для организации и выполнения мероприятий по обеспечению их боевой и повседневной деятельности...; П.п.д. полка самоходных пусковых установок – специально подготовленный охраняемый участок местности с комплексом зданий и сооружений, предназначенный для размещения полка, развертывания его в боевой порядок и несения боевого дежурства⁸.

Na łamach rosyjskich portali pojawia się często termin dwu- albo trzyskładnikowy *противолодочный корабль, противолодочный катер*; w innych odmianach występuje również *малый противолодочный катер*, co oznacza „mały okręt do zwalczania łodzi podwodnych, okręt do walki z łodziami podwodnymi, a także niszczyciel łodzi podwodnych”⁹. Jednak nazwa zawierająca leksem *противолодочный*

⁶ Министерство обороны Российской Федерации, *На балтийском флоте завершается полевой выход ракетных войск и артиллерии армейского корпуса*, 4.09.2019, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/west/news/more.htm?id=12250868@egNews> [dostęp: 18.06.2020]

⁷ Министерство обороны Российской Федерации, *Более 90 молодых лейтенантов пополняют ряды специалистов связи в войсках Центрального военного округа в конце июля*, 30.06.2018, <http://mil.ru/era/news/more.htm?id=12183686@egNews> [dostęp: 19.06.2020].

⁸ Министерство обороны Российской Федерации, *Пункт постоянной дислокации*, http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details_rvsn.htm?id=14738@morfDictionary [dostęp: 20.06.2020].

⁹ Defence24, *Rosyjskie niszczyciele ZOP z raketami manewrującymi*, <https://www.defence24.pl/nowe-szaty-rosyjskich-niszczycieli> [dostęp: 21.06.2020].

brzmi dla Polaka niejednoznacznie. Dosłowne tłumaczenie – *przeciwłodziowy*¹⁰ zostało użyte w artykule „Gazety Wyborczej”, co może budzić kontrowersje. *Przeciwłodziowy* oznacza, że służy do walki z łodziami, ale rodzajów łodzi jest wiele. Ponadto przymiotnik ten nie był wcześniej użyty w takim połączeniu. W tym przypadku mają to być łodzie podwodne, co nie zostało skonkretyzowane. Powodem takiego stanu jest to, że Rosja posiada wiele różnych jednostek tego typu, co automatycznie powinno znaleźć odzwierciedlenie w nazewnictwie.

Termin, który w obecnych czasach może wzbudzić wątpliwości, to *мотострелковый* (*zmotoryzowany*). W języku rosyjskim występuje on zawsze w połączeniu z innym leksemem jako określenie wojsk (*мотострелковые войска*), co automatycznie nasuwa myśl o wojskach zmotoryzowanych. Jednakże *Wielki słownik rosyjsko-polski* podaje następujące odpowiedniki: *моторизованные войска* – wojska zmotoryzowane) i *мотострелковая дивизия* – dywizja strzelców zmotoryzowanych¹¹.

Kolejnym terminem wartym uwagi jest *огневой мешок* (tłum. *worek ogniowy*)¹², który pojawia się w artykułach internetowych na stronach rosyjskich (*Военнослужащие общевойсковой армии ЗВО уничтожили авангард условного противника в „огневом мешке”*) i jest określeniem taktyki prowadzenia działań wojennych wojsk lądowych. Termin ten pojawił się w ZSRR najprawdopodobniej jeszcze w latach 50. XX wieku, ponieważ w tym okresie (1958) umieszczono go w słowniku terminów wojskowych *Краткий словарь оперативно-тактических и общевоеенных слов (терминов)* [tłum. *Krótki słownik (terminów) operacyjno-taktycznych i ogólnowojskowych*]]. *Ogniowy worek* to taktyka obrony przeciwczołgowej opracowana w Związku Radzieckim, która polega na odcięciu nacierającej wrogiej armii poprzez zmasowany ostrzał skoncentrowany w jednym punkcie. Celem jest doprowadzenie do odcięcia i zamknięcia w kotle. O technice tej znajdziemy wzmianki w kilku pozycjach rosyjskojęzycznych. Brak natomiast jakichkolwiek informacji, który mógłby odesłać tłumacza do źródła w języku polskim.

Analizując taktykę prowadzenia działań wojennych w przekładzie, nie można pominąć *karuzeli pancernej* (ros. *танковая карусель*)¹³. Chodzi tu o rosyjską taktykę prowadzenia walki za pomocączołgów, która pojawiła się, jak podają źródła, w 1994 roku podczas I wojny czeczeńskiej i zastosowana została w walkach

¹⁰ Wyborcza.pl, *Łotwa zauważyła u swoich granic rosyjskie okręty wojskowe. W Estonii i Finlandii mobilizacja*, https://wyborcza.pl/1,75399,17855951,Lotwa_zauwazyła_u_swoich_granic_rosyjskie_okrety_wojskowe_.html [dostęp: 21.06.2020].

¹¹ A. Mirowicz, I. Dulewicz, *Wielki słownik rosyjsko-polski. Wiedza powszechna*, Warszawa 1980, s. 550

¹² Министерство обороны Российской Федерации, *Военнослужащие общевойсковой армии ЗВО уничтожили авангард условного противника в „огневом мешке”*, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/west/news/more.htm?id=12247286@egNews> [dostęp: 18.06.2020]

¹³ Министерство обороны Российской Федерации, *Танкисты Висленской мотострелковой дивизии ЗВО приступили к выполнению стрельб по методу „танковая карусель” в Воронежской области*, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/west/news/more.htm?id=12249677@egNews> [dostęp: 19.06.2020].

o Grozny¹⁴. Technika ta opiera się na nieustannym strzelaniu aż do zakończenia amunicji, przy czym czołgi są ustawione w szeregu lub w półkolu. Wraz z zakończeniem amunicji, maszyna wycofuje się na tyły, a na jej miejsce podejżdża nowy czołg z uzupełnionym zapasem pocisków. Co ciekawe, metoda jest opisywana w polskich źródłach jako ta, którą rosyjskie wojska wykorzystywały w wojnie z Czeczenią. Źródła rosyjskie natomiast przemilczają ten fakt, chętnie za to opisują jej zastosowanie we współczesnych konfliktach, nierzadko podając ją jako nowy sposób prowadzenia walki¹⁵. O tym, że *karuzela* ma swój początek w Czeczenii pisze „Gazeta Wyborcza” w wywiadzie z żołnierzem rosyjskim, który walczył w Donbasie przeciwko armii ukraińskiej¹⁶. Pojęcie to jest więc znane w Polsce i nie ma problemu z jego zrozumieniem. W języku polskim wykorzystano nawet określenie *Gra w pancerną karuzelę*¹⁷.

Wśród technik operacyjnych wojsk lądowych odnaleźć też *spodnie pancerne* (ros. *танковые штаны*). Termin ten występuje tylko w nielicznych źródłach rosyjskich. *Spodnie* polegają na utworzeniu w ziemi dwóch okopów obok siebie tak, aby zmieścił się w nich czołg. Następnie znajdująca się w nim maszyna ma zmylić przeciwnika – po oddaniu strzału z jednego okopu wycofuje się i wjeżdża do następnego, oddając kolejny strzał. Efektem ma być odpowiedź z broni przeciwpancernej przeciwnika w pusty okop, co skutkuje oczywiście chybieniem. Nie jest to określenie, które wyszło z użycia – wręcz przeciwnie – liczba źródeł uwzględniających ten termin na pewno będzie wzrastać, zwłaszcza że ostatnie z nich pochodzą z 2019 roku¹⁸. Panuje powszechne przekonanie, że to właśnie Rosja jest inżynierem i twórcą tych metod, tak więc autorstwo nazewnictwa również przypisuje się Rosjanom. Bardziej dogłębna analiza wskazuje, że metoda *karuzeli* była stosowana już podczas drugiej wojny światowej przez niemieckie wojska pancerne. Pojęcie zatem jest znane w wielu krajach, zwłaszcza w Wielkiej Brytanii i USA¹⁹.

Techniką, wartą uwagi może być również *kameleon pancerny* (ros. *танковый хамелеон*):

¹⁴ Defence24, *Pancerna karuzela. Rosyjska taktyka walki ogniowej T-72*, <https://www.defence24.pl/pancerna-karuzela-rosyjska-taktyka-walki-ogniowej-t-72> [dostęp: 19.06.2020].

¹⁵ Россия сегодня, *У российских танкистов появилась новая тактика для победы в бою*, 16.08.2018. <https://inosmi.ru/military/20180816/243007141.html> [dostęp: 19.06.2020].

¹⁶ Wyborcza.pl, *Czołgi NATO bez problemu wytrzymałyby starcie z rosyjskimi. Wojska pancerne znów w cenie [CYKL „WYBORCZEJ” – cz. 1]*, https://wyborcza.pl/1,87648,17855512,Czolgi_NATO_bez_problemu_wytrzymalyby_starcie_z_rosyjskimi_.html?disableRedirects=true [dostęp: 19.06.2020].

¹⁷ WirtualnaPolska, „*Grawkaruzelę*” – sprytna taktyka wojsk pancernych Rosji tchnęła nowe życie w czołgi T-72, 2.09.2016, <https://wiadomosci.wp.pl/gra-w-karuzele-sprytna-taktyka-wojsk-pancernych-rosji-tchnela-nowe-zycie-w-czolgi-t-72-6032615857267329a?src01=f1e45> [dostęp: 19.06.2020].

¹⁸ Yandex.zen, „*Танковые карусели*” i „*Танковые штаны*” – залог победы в бою с танками зазнавшегося Запада, <https://zen.yandex.ru/media/whatsupinhistory/tankovye-karuseli-i-tankovye-shtany-zalog-pobedy-v-boiu-s-tankami-zaznavshegosia-zapada-5c931179eda48700b23812db> [dostęp: 19.06.2020].

¹⁹ Россия сегодня, *У российских танкистов...*

Речь идет о «Танковых каруселях» и «Танковых штанах», а также о «Танковых хамелеонах». Это когда русские танки прикидываются артиллерийскими установкам и выманивают вражескую артиллерию на линию огня. Сделав определенное количество навесных залпов, прямо как заправские артиллеристы, они быстро линяют с насиженного места, оставляя вражескую батарею под обстрелом уже настоящей артиллерии²⁰.

Polega ona na zamaskowaniu czołgu w taki sposób, aby przeciwnik uznał, że ma do czynienia z wojskami artyleryjskimi. Po wykonaniu kilku wystrzałów wróg zostaje zwabiony w pułapkę, używając własnej artylerii, zdradzając przy tym swoją lokalizację. Określenie to w przeciwieństwie do *karuzeli*, podobnie jak *spodnie*, występuje tylko w nielicznych publikacjach rosyjskich.

Badając terminologię wojskową, nie sposób nie wspomnieć o żargonie zawodowym. Posiada długą tradycję, co czyni go ciekawym obiektem badań.

Spotykamy w nim wyrażenia posiadające jednoznacznie negatywne konotacje – *trep*, *kot*²¹, w języku rosyjskim – *salaza* (osoba nowa w wojsku), *калич* (określenie to przylgnęło do żołnierzy, którzy udają chorych lub ciągle chorują)²² Pojawienie się żargonu to również efekt wydarzeń związanych z działaniem armii, czyli inwazją, misją wojskową, po prostu konfliktem. Dla przekładu istotna jest przede wszystkim kwestia przetłumaczalności tych wyrażений. Zachowanie analogicznej formy żargonowej w języku docelowym najczęściej okazuje się niemożliwe. Niektóre z nich używane są poza dyscypliną wojskową (*kot* może być pierwszoklasistą w szkole). Są tu jednak wyrażenia związane z konkretnymi konfliktami zbrojnymi, na przykład z wojną w Afganistanie. *Наливник*, oznacza samochód cysterne, czyli *бензовоз*. Korzeni tego słowa należy szukać właśnie w latach 1979–89, które były czasem radzieckiej interwencji w Afganistanie²³. Co ciekawe, określenie to było wykorzystywane w tytułach tekstów piosenek wykonawców rosyjskich. *Наливник* mocno zapadł w pamięć i przychodzi na myśl wyłącznie konflikt afgański. W górzystym terenie, pełnym serpentyn samochód cysterna był narażony na ostrzał partyzantów. Wóz pełen paliwa trafiony rakieta lub pociskiem stawał w płomieniach, a jego kierowca, jadąc w kolumnie wojsk, musiał wyprowadzić cysternę, aby w razie wybuchu nie zadać większych strat jadącym za nim i przed nim pojazdom:

...Одна из самых опасных и героических профессий – водитель «наливника»... И были засады и горели наливники, и героически водители вытаскивали горящие автомобили из колонны, чтобы не рвануло и не зацепило других)²⁴.

²⁰ Yandex.zen, „Танковые карусели” ...

²¹ P. Kupiszewski, *Язык żołnierski*, „Poradnik Językowy” 1987, nr 4, s. 277.

²² Afgan43.ru, *Словарь армейского жаргона, Кирово-Чепецкое отделение „Российского Союза Ветеранов Афганистана”*, http://afgan43.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=34&Itemid=25 [dostęp: 21.06.2020].

²³ См. Б. Бойко, „Афганский лексикон”. *Военный жаргон ветеранов афганской войны 1979–1989 гг.*, s. 2, Электронная библиотека Royallib.ru, https://royallib.com/book/boyko_bl_borisov_a/afganskiy_leksikon.html [dostęp: 21.06.2020].

²⁴ Yandex.zen, *Что означают слова „Бабай, Афоня и наливник за речкой” пришедшие в русский язык с „Афганской войны”*, https://zen.yandex.ru/media/1_25seconds/chto-

Żargonowe związki wyrazowe, oprócz swojego lokalnego nacechowania, wykazują cechy polisemantyczne, np. *автопилот* („Говорят его солдаты возвращаются с учений «на автопилоте» Как это на автопилоте? Да так: бредут вымученные, изможденные, точно тени. Просто ноги уже сами несут их к коридору”), co oznacza wykonywanie czegoś przy bardzo dużym zmęczeniu, np. *powrót na autopilocie*, tzn. nieświadomie²⁵. Jednak wyrażenie to, w przeciwieństwie do *наливника*, nie jest jednoznacznie kojarzone dzisiaj z Afganistanem, bowiem po wpisaniu do wyszukiwarki pojawia się szereg odpowiedzi nawet w języku polskim. Świadczy to o tym, że wyraz ten przeszedł do sfery języka ogólnego i jest używany przez inne grupy społeczne. Jeżeli chodzi o leksem *наливник*, czytany i interpretowany przez osobę nie będącą rodzimym użytkownikiem języka, wymagałby on zapewne sprawdzenia jego znaczenia w słowniku lub innym źródle.

Do interesujących przykładów polisemantycznych należy wyraz *аскер* zakonczony w języku potocznym, który oznacza żołnierza afgańskiej armii rządowej („ходили мы несколько раз с аскерами прочесывать ущелья”)²⁶. Jest to zapożyczenie z języka angielskiego, pochodzi od *ask* (pytać), oznacza osobę, która podchodzi do przechodniów, prosi o pieniądze i zbiera je dla ulicznych muzyków²⁷. Słowo to nie wystąpiło w analizowanych przeze mnie tekstach. Zastanawiając się nad sposobem przekładu go na język polski, można wykorzystać, na przykład, technikę kalki.

Kolejny przykład to wyraz *бабай* używany wśród żołnierzy radzieckich w Afganistanie na określenie wroga (*дushman*, ros. *душман* to w języku arabskim wróg)²⁸. Wyraz ten pojawia się także na łamach niektórych polskich portali²⁹. Niektóre żargonizmy z tamtego okresu mają swoje analogi w polskim żargonie wojskowym, np. *горшок – летний шлем*: „голова после четырех часов налета в бронированном шлеме-горшке тоже становилась бронированной” („głowa po czterech godzinach ataku też robiła się oprancerzona”)³⁰. Można przetłumaczyć jako *garnek* używany jako określenie hełmu w wojsku polskim. Różnica polega na tym, że rosyjski *горшок* to hełm letni, a polski *garnek* to hełm bez względu na rodzaj. Radziecka interwencja w Afganistanie to dla niektórych synonim największych koszmarów, dla innych – sentymentalnych wspomnień, które znajdują odzwierciedlenie w piosenkach (*наливник* pojawia się w piosence Aleksandra Niemca³¹) oraz w filmach o tematyce wojennej. *Коробка* lub zdrobniale *коробочка* pojawia się

-oznachaiut-slova-babai-afonia-i-nalivnik-za-rechkoi-prishedshie-v-russkii-iazyk-s-afganskoj-voiny-5c5912e21eab7500a9300554 [dostęp: 21.06.2020].

²⁵ Б. Бойко, „Афганский лексикон”..., s. 3.

²⁶ Konduz 783, *Букварь ветерана*, <http://kunduz783.com/index.php/bukvar-veterana> [dostęp: 25.06.2020].

²⁷ С.М. Колесникова, *Фонетика. Орфография. Лексикология. Словообразование. Учебник и практикум для вузов. Современный русский язык*, т. 1, Юрайт, Москва 2020, s. 210.

²⁸ Б. Бойко, „Афганский лексикон”..., s. 6.

²⁹ Onet Wiadomości, *Radzieccy piraci i afgańskie duchy*, <https://wiadomosci.onet.pl/kiosk/radzieccy-piraci-i-afganskie-duchy/qpc68> [dostęp: 26.06.2020].

³⁰ Б. Бойко, „Афганский лексикон”..., s. 31.

³¹ *Информаций портал посвященный жанру „Русский шансон”*, http://russianshanson.info/?id=251&attr=4&album_id=1389&text=13532 [dostęp: 26.06.2020].

w filmie produkcji rosyjskiej pt. *Ładunek 300 (Груз 300) jest to wóz bojowy piechoty (боевая машина пехоты)*³². Pojęcie nie pojawiło się w polskim tłumaczeniu, ale propozycja przekładu – *pudełko* lub *pudło* mogła by się przyjąć, gdyż nie powoduje problemów ze zrozumieniem. Bardzo często w źródłach rosyjskich i filmach pojawia się leksem *нитка* („колонна автомашин, сопровождаемая бронетранспортерами”): kolumna samochodów, opatrzona wozami orancerzonymi³³. W języku polskim nie spotykamy odpowiednika *nitki*.

Oprócz nazw określających sprzęt wojskowy utarły się tzw. lokalizmy jak *афоня* – waluta afgańska³⁴, czy powszechnie używany do dzisiaj *кишлак* – wioska w Afganistanie, przetłumaczona na język polski jako *kiszlak*³⁵. Znaczna część elementów żargonu, które umieszczono w rosyjskich słownikach i leksykonach, powstała dużo wcześniej. Niektóre są używane do dzisiaj, część była stosowana tylko w Afganistanie.

Można przy okazji wspomnieć, że jeśli nieoficjalnym nazwom przedmiotów uzbrojenia w języku rosyjskim przypisuje się czasem genezę, związaną z konkretnym wydarzeniem, to w języku polskim, częstokroć, trudno ustalić etymologię takich wyrażen. W nielicznych przypadkach tzw. określenia żołnierskie na przedmioty mogą być związane z tym, że podkreślają ich atuty. Takim powszechnie używanym leksemem (który wyszedł poza ramy komunikacji wojskowej) jest wyraz *giwera* oznaczający broń palną wielostrzałową. Nazwa ta wskazuje na bardziej nowoczesny egzemplarz niż zwykły pistolet czy karabin³⁶.

Powszechnie znana i budząca kontrowersje w wojsku rosyjskim *diedowszczyna* (ros. *дедовщина*) znalazła swoje odzwierciedlenie w armiach państw satelickich. Polska *fala*, często jednoznacznie kojarzona z *diedowszczyną*, czyli złym, brutalnym traktowaniem nowoprzyjętych do wojska, ma o wiele szerszy zakres semantyczny. *Fala* może określać grupę żołnierzy tego samego poboru lub liczbę dni pozostałych do wyjścia z wojska (Jaką masz falę? – 120)³⁷. Ponadto jest to również część centymetra krawieckiego, pomalowanego lakierem do paznokci, a jego podziałka ma obrazować dni, które pozostały do końca służby³⁸. Jak widać, z rosyjską *diedowszczyną* pojęcie to pokrywa się tylko w jednym wypadku.

Na koniec warto wspomnieć o leksemach określających samych żołnierzy, a ściślej mówiąc – poborowych. W obu językach istnieją określenia nacechowane, obraźliwe – jednoznacznie kojarzone z kimś, kogo się wdraża do służby. Polski *kot* miał w przeszłości kilka rosyjskich odpowiedników, z których każdy tworzy

³² Б. Бойко, „Афганский лексикон” ..., s. 61.

³³ Tamże, s. 79; А.С. Керекеш, Л.А. Лукьянова, *Лексика афганской войны*, <https://cyberleninka.ru/article/n/leksika-afganskoy-voyny> [dostęp: 22.06.2020].

³⁴ Yandex.zen, *Что означают слова...*

³⁵ Focus.pl, *Czarne bociany pokrwawiły specnaz*, <https://www.focus.pl/artykul/czarne-bociany-pokrwawily-specnaz> [dostęp: 22.06.2020].

³⁶ P. Kupiszewski, *Język żołnierski...*, s. 277. *Giwera* pojawia się również w innych źródłach, które etymologię tego słowa wskazują na wojsko PRL (Salon24, *Zwroty slangowe w armii PRL*, 24.05.2020, <https://www.salon24.pl/u/wilkmiejski/761151,zwroty-slangowe-w-armii-prl> [dostęp: 22.06.2020]).

³⁷ P. Kupiszewski, *Język żołnierski...*, s. 276.

³⁸ Tamże, s. 277.

odrębny stopień w zależności od liczby dni spędzonych w wojsku. Słowo *дрыщи*, pochodzące od *дрисун* (niecenzuralnie o tchórze), niegdyś oznaczało świeżo przyjącego rekruta, który dopiero zasilił szeregi armii. Był to zwykle ktoś oderwany od dotychczasowego życia, pełen obaw przed tym, co go czeka w wojsku. Dzisiaj mówi się *zanax* – rekrut świeżo przybyły do wojska, który wydziela zapach pasztecików – ostatniej przekąski przed armią³⁹. Do przysięgi nowy poborowy był określany mianem *дрыща, карантина* lub też był nazywany *бесплотным духом* – *bezcielesnym duchem*⁴⁰.

Na kształtowanie się języka wojskowego ma wpływ wiele czynników, takich jak komunikacja pomiędzy pracownikami, rozwój techniczny i media, które przyczyniają się do popularyzowania tematyki militarnej. Stopień trudności pracy tłumacza w tego typu strukturach zależy od rodzaju materiału do przełożenia na język obcy lub rodzimy. Terminy związane z wojskiem nie są wąską dziedziną, ponieważ siły zbrojne dzielą się na różne poszczególne rodzaje wojsk (lądowe, powietrzne, flota morską). Każdy z nich posiada własną bazę terminów specjalistycznych, ponadto użytkownicy porozumiewają się swoim socjolektem, często niezrozumiałym dla osób spoza tego kręgu.

W tekstach o tematyce wojskowej, należy nierzadko uwzględnić etymologię, która okazuje się kluczem do zrozumienia i ułatwia dobór ekwiwalentu. Podstawową metodą w działalności tłumacza jest, jak pokazały wybrane przykłady, umiejętność korzystania ze źródeł, zapisywanie najczęściej powtarzających się związków wyrazowych i leksemów. Następnie – tworzenie glosariuszy, które okazują się podręczną pomocą podczas wykonywania pracy. Na chwilę obecną nie ma nowego słownika wojskowego polsko-rosyjskiego, te zaś, które są dostępne, pochodzą z lat 50., 70. i 80. Trudności mogą sprawić określenia militarne, które występują tylko w jednym języku i trudno dobrać do nich odpowiedni ekwiwalent. Dzieje się tak nie tylko w przypadku terminów ściśle związanych z wojskiem, ale także pochodzących z języka ogólnego (*штатный режим*).

Przekład wojskowy, jak już wcześniej wspomniano, nie ogranicza się jedynie do znajomości terminologii związanej z uzbrojeniem. Dzisiaj, kiedy technologiom przewodzi informatyka, obiekty takie jak czołgi, samoloty, rakiety i inne są wyposażone w nowoczesne, zautomatyzowane elementy, bez których trudno byłoby sobie wyobrazić funkcjonowanie nowoczesnej armii. Dlatego też, materiały o tematyce militarnej są dzisiaj sporym wyzwaniem dla tłumaczy.

Literatura

Afgan43.ru, *Словарь армейского жаргона, Кирово-Чепецкое отделение „Российского Союза Ветеранов Афганистана”*, http://afgan43.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=34&Itemid=25 [dostęp: 21.06.2020].

Defence24, *Pancerna karuzela. Rosyjska taktyka walki ogniowej T-72*, <https://www.defence24.pl/pancerna-karuzela-rosyjska-taktyka-walki-ogniowej-t-72> [dostęp: 18.06.2020].

³⁹ T. Szczerbowski, *Polskie i rosyjskie słownictwo slangowe*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków 2018, s. 220.

⁴⁰ Рамблер новости, „Слоны”, „дрыщи”, „фазаны”: *какая иерархия была в Советской армии*, <https://news.rambler.ru/other/40073365-slony-dryshi-fazany-kakaya-ierarhiya-byala-v-sovetskoj-armii> [dostęp: 22.06.2020].

- Defence24, *Rosyjskie niszczyciele ZOP z raketami manewrującymi*, <https://www.defence24.pl/nowe-szaty-rosyjskich-niszczycieli> [dostęp: 21.06.2020].
- Focus.pl, *Czarne bociany pokrwały specnaz*, <https://www.focus.pl/artykul/czarne-bociany-pokrwały-specnaz> [dostęp: 22.06.2020].
- Jankowska A., *Miejsce języka wojskowego wśród odmian współczesnej polszczyzny*. „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej” 2014, nr 2(10).
- Joachimiak-Prażanowska J., *Frontowik, głównowierch, opołczeniec, czyli rosyjska terminologia wojskowa w międzywojennej prasie warszawskiej*, „Acta Polono-Ruthenica” 2017, t. XXII (2), s. 65–78, <http://acta-polono-ruthenica.pl/wp-content/uploads/2018/02/Acta-Polono-Ruthenica-2017-t.-XXII-2-1.pdf> [dostęp: 30.12.2020].
- Konduz 783, *Букварь ветерана*, <http://kunduz783.com/index.php/bukvar-veterana> [dostęp: 25.06.2020].
- Kupiszewski P., *Język żołnierski*, „Poradnik Językowy” 1987, nr 4, s. 273–281.
- Mirowicz A., Dulewicz I., *Wielki słownik rosyjsko-polski. Wiedza powszechna*, Warszawa 1980.
- Onet Wiadomości, *Radzieccy piraci i afgańskie duchy*, <https://wiadomosci.onet.pl/kiosk/radzieccy-piraci-i-afganskie-duchy/qpc68> [dostęp: 26.06.2020].
- Szczerbowski T., *Polskie i rosyjskie słownictwo slangowe*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków 2018, s. 220.
- Wirtualna Polska, *„Gra w karuzelę” - sprytna taktyka wojsk pancernych Rosji tchnęła nowe życie w czołgi T-72*, <https://wiadomosci.wp.pl/gra-w-karuzele-sprytna-taktyka-wojsk=-pancernych-rosji-tchnela-nowe-zycie-w-czolgi-t72-6032615857267329-a?sr01cf1e45> [dostęp: 19.06.2020].
- Wyborcza.pl, *Czołgi NATO bez problemu wytrzymałyby starcie z rosyjskimi. Wojska pancerne znów w cenie [CYKL „WYBORCZE” – cz. 1]*, https://wyborcza.pl/1,87648,17855512,Czolgi_NATO_bez_problemu_wytrzymalyby_starcie_z_rosyjskimi_.html?disableRedirects=true, [dostęp: 19.06.2020].
- Wyborcza.pl, *Łotwa zauważyła u swoich granic rosyjskie okręty wojskowe. W Estonii i Finlandii mobilizacja*, https://wyborcza.pl/1,75399,17855951,Lotwa_zauwazyla_u_swoich_granic_rosyjskie_okrety_wojskowe_.html [dostęp: 21.06.2020].
- Yandex.zen, *„Танковые карусели” и „Танковые штаны” – залог победы в бою с танками зазнавшего Запада*, <https://zen.yandex.ru/media/whatsupinhistory/tankovye-karuseli-i-tankovye-shtany-zalog-pobedy-v-boiu-s-tankami-zaznavshegosia-zapada-5c931179eda48700b23812db> [dostęp: 19.06.2020].
- Yandex.zen, *Что означают слова „Бабай, Афоня и наливник за речкой” пришедшие в русский язык с „Афганской войны”*, https://zen.yandex.ru/media/1_25seconds/chto-oznachaiut-slova-babai-afonia-i-nalivnik-za-rechkoi-prishedshie-v-russkii-iazyk-s-afganskoi-voiny-5c5912e21eab7500a9300554, [dostęp: 21.06.2020].
- Бойко Б., *„Афганский лексикон”. Военный жаргон ветеранов афганской войны 1979–1989 гг.*, s. 2, Электронная библиотека Royallib.ru, https://royallib.com/book/boyko_bl_borisov_a/afganskiy_leksikon.html [dostęp: 21.06.2020].
- Информационный портал посвященный жанру „Русский шансон”, http://russianshanson.info/?id=251&attr=4&album_id=1389&text=13532, [dostęp: 26.06.2020].
- Керекеш А.С., Лукьянова Л.А., *Лексика афганской войны*, <https://cyberleninka.ru/article/n/leksika-afganskoy-voyny> [dostęp: 22.06.2020].

Колесникова С.М., *Фонетика. Орфография. Лексикология. Словообразование. Учебник и практикум для вузов. Современный русский язык*, т. 1, Юрайт, Москва 2020.

Красная весна, *В Подмоскowie „танковая карусель” из 100 танков прошла в штатном режиме*, <https://rossaprimavera.ru/news/47869571> [dostęp: 18.06.2020].

Министерство обороны Российской Федерации, *Более 90 молодых лейтенантов пополнили ряды специалистов связи в войсках Центрального военного округа в конце июля*, <http://mil.ru/era/news/more.htm?id=12183686@egNews> [dostęp: 19.06.2020].

Министерство обороны Российской Федерации, *Военнослужащие общевойсковой армии ЗВО уничтожили авангард условного противника в „огневом мешке”*, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/west/news/more.htm?id=12247286@egNews>, [dostęp: 18.06.2020].

Министерство обороны Российской Федерации, *На балтийском флоте завершается полевой выход ракетных войск и артиллерии армейского корпуса*, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/west/news/more.htm?id=12250868@egNews>, [dostęp: 18.06.2020].

Министерство обороны Российской Федерации, *Первым Новый год в ВМФ России встретит маяк „Русская Кошка” на Чукотке*, https://structure.mil.ru/mission/fight_against_terrorism/news/more.htm?id=12156891@egNews [dostęp: 18.06.2020].

Министерство обороны Российской Федерации, *Пункт постоянной дислокации*, http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details_rvsn.htm?id=14738@morfDictionary [dostęp: 18.06.2020].

Министерство обороны Российской Федерации, *Танкисты Висленской мотострелковой дивизии ЗВО приступили к выполнению стрельбы по методу „танковая карусель” в Воронежской области*, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/west/news/more.htm?id=12249677@egNews>, [dostęp: 19.06.2020].

Рамблер новости, *„Слоны”, „дрыщи”, „фазаны”: какая иерархия была в Советской армии*, <https://news.rambler.ru/other/40073365-slony-dryshi-fazany-kakaya-ierarhiya-byala-v-sovetskoj-armii/?updated> [dostęp: 22.06.2020].

Россия сегодня, *У российских танкистов появилась новая тактика для победы в бою*, <https://inosmi.ru/military/20180816/243007141.html> [dostęp: 19.06.2020].

Стрелковский Г.М., *Теория и практика военного перевода. Немецкий язык*, Воениздат, Москва 1979.

Шевчук В.Н., *Военно-терминологическая система в статистике и динамике*, Москва 1985.

Особенности перевода военной лексики

Резюме

Статья посвящена вопросам перевода некоторых терминов, связанных с военной тематикой. В работе поднимается вопрос об определении места переводчика в процессе перевода текстов, насыщенных военной терминологией. Особое внимание уделяется лексемам и словосочетаниям, вызывающим сомнения в переводе и проявляющим полисемантические черты. Военная сфера – это языковая система, которая постоянно меняется.

Ключевые слова: вооружение, военный перевод, полисемия, жаргон, термин

Features of Translation of Military Vocabulary

Abstract

The article is devoted to the translation of some terms related to military topics. The paper raises the question of determining the place of the translator in the process of translating texts rich in military terminology. Special attention is paid to lexemes and phrases that cause doubts in translation and show polysemantic features. The military sphere is a language system that is constantly changing.

Key words: weapons, military translation, polysemy, jargon, term

Jakub Bober, mgr

ORCID: 0000-0002-4200-2683

Instytut Językoznawstwa (filologia rosyjska)

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Jakub Bober, MSc

Institute of Linguistics, University of Silesia

e-mail: jakub.bober@us.edu.pl